Makale Geliş Tarihi: 12.12.2018
Makale Kabul Tarihi: 29.12.2018

İSLAMCILAR VE TARİH: TOHUM DERGİSİ ÖRNEĞİ (1963-1980)

Bedir Sala[1]

Özet

Türkiye'de tarih her zaman ilgi çekici bir konu olmuştur. Özellikle cumhuriyet dönemiyle birlikte bir kimlik arayışı motivasyonuyla tarih, hem siyaset hem de kültürel alanın tartışmalı ve güncel konularından biri olmuştur. Resmi tarih söylemi belli dönemlerde kurumsal gücünü kullanarak egemen bir tarih söylemi oluşturmaya çalışmıştır. Ancak resmi tarih söylemini eleştiren hareketler de alternatif bir tarih söylemi oluşturmaya çalışmışlardır. Diğer taraftan birbirleriyle çatışan bu farklı yaklaşımlar tarihin Türkiye'de popülerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmada İslamcı bir dergi olan Tohum dergisinin 1963-1980 yılları arasındaki sayılarında tarihin görünümü değerlendirilmektedir. Tohum dergisindeki tarih söylemi aynı zamanda Türkiye'deki İslamcı hareketin tarih algısı hakkında da bir fikir vermektedir. Çalışma da öncelikle Türkiye'de tarih yazımı ile ilgili bir değerlendirme yapılmaktadır. Daha sonra Tohum dergisinin ideolojik çizgisi ve içeriği hakkında bilgi verilmektedir. Sonrasında ise dergide tarihe nasıl yaklaşıldığı, hangi temaların yoğun bir şekilde kullanıldığı ve nasıl bir tarih söyleminin oluşturulmaya çalışıldığı analiz edilecektir. Özellikle 1980 sonrası dönemde yarı resmi bir tarih söylemine dönüşen Türk-İslam sentezinin dergide nasıl ele alındığı da incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarih yazımı, Tohum dergisi, İslamcılık, Türk-İslam sentezi.

Abstract

History is always attractive and popular topic in Turkey. Especially with the republican period, history, motivation of searching for an identity, has been one of the controversial and current issues of both politics and cultural space. The official historical discourse has been using institutional power to try to make up a dominant historical discourse in certain periods. Also the movements which criticize the official historical discourse that try to make up alternative historical discourse. However, the clashing between these different approaches has played an important role to make history popular in Turkey. In this study, the appearance of the history in an Islamist journal, Tohum, between the years 1963-1980, is evaluated. Then, information about the ideological line and content of the Tohum journal is provided. Afterwards, how to approach the history, which themes are used intensively and what kind of historical discourse is tried to make up in the journal will be analyzed. Especially, it is examined how Turkish-Islam synthesis, which became a semi-official historical discourse in the period after 1980, was discussed in the journal.

Keywords: Historiography, Tohum, Islamism, Turkish-Islam synthesis

1 Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. bedirsala@gmail.com.

1. Giriş

Bir sosyal bilim disiplini olarak tarih geçmişin bilgisini sunmayı amaçlar. Geçmişin bilgisini sunarken bu bilginin niteliği ve nasıl değerlendirileceği tarih felsefesinin süregelen en temel tartışma konularından biri olmuştur. Çünkü geçmişe ilişkin bilgimizin ne kadar nesnel olduğunun sağlamasını yapmak mümkün olmadığı gibi gerçekleşen bir olaya tanık olan tarih yazıcısının olayı aktarırken ne kadar nesnel kaldığı veya kalabileceği de tartışmalıdır. Dolayısıyla tarihsel bilgi doğası itibariyle farklı yorumlanmaya oldukça müsaittir. Bu tartışmayla ilgili olarak Alman Tarih Okulu'nun önemli isimlerinden biri olan Dilthey'de tarihsel bilgiyi "göreli bir yorum bilgisi" olarak nitelendirerek tarihte "mutlak anlam" arayışını sürdürenleri eleştirir (Özlem, 2010: 210-212). Tarihi göreli bir yorum bilgisi olarak kabul etmek aynı zamanda üretilen tarih bilgisinin kurgusal niteliğini vurgulamak anlamına da gelmektedir. Tarih yazımı aynı zamanda geçmişin yeniden kurgulanmasıdır. Geçmiş durmadan yeniden yazıldığına/yeniden kurgulandığına göre bu kurgular içerisinde kendisini bize "tarih" olarak dayatan kurgunun ne kadar "tarih" olduğu da tam da o kurguyu kuranın kurumsal gücüyle doğrudan ilişkilidir.

Modern öncesi dönemde çoğunlukla tarih yazımında dinsel, askeri ve politik açıdan önem verilen şahıslar baz alınarak tarih yazılırken modern dönemde ise uluslar baz alınarak tarih yazılmaya çalışılmaktadır. Ulus devletler ezeli ve ebedi bir varlığa sahip ve böylece süreklilik taşıyan bir tarihsel çizginin devamı olduğunu vurgulamak için tarih yazımına son derece önem vermişlerdir. Özellikle devlet ile kitleler arasında ortak bir bağın kurulabilmesi, kitlelerin kolektif hissiyata sahip bir ulusa dönüşmesi ve ulus kimliğinin bir inşa değil tarihsel bir zorunluluk olduğunu gerekçelendirmek için tarih yazımı ulus devletler için önemli bir ilgi alanı olmuştur.[2]

Türkiye, imparatorluktan bir ulus devlete dönüşürken temel problemlerden biri yeni bir kimliğin nasıl inşa edileceği yönünde olmuştur. Diğer ulus devletlerde olduğu gibi Türkiye'de de ulusal bir kimlik inşa edilirken bu kimliğin biricikliğini sürekli öne çıkartan, bu kimliği merkeze alan bir tarih kurgulanmaya çalışılmıştır. Kurgulanan bu tarih aynı zamanda geçmişle ve geçmişin sembolleri ve temsilleriyle bir hesaplaşmayı ve çatışmayı öne çıkartan politik bir amaç taşımaktaydı. Bu amaçla dostların, düşmanların, zaferlerin, mağlubiyetlerin, yakın olanların ve uzak olanların yeniden tanımlandığı bir tarih yazma girişimi başlatılmıştır. Bu bağlamda Étienne Copeaux, Türk Tarih Tezi'nin eğitim yoluyla nasıl inşa edildiğini tartıştığı çalışmasında Kemalist tarih yazımının iki önemli kaygıyla hareket ettiğini vurgular. Bunlardan ilki Türklüğün İslam ve Osmanlı ile sınırlandırıl-

2 Tarih yazımı ve ulus devlet ilişkisi için ayrıntılı ve farklı örneklerin tartışıldığı bir çalışma için bakınız: Berger, Stefan. (1999) *Writing National Histories: Western Europe Since 1800*, Londra: Routledge

maktan uzak yeniden tanımlanması, diğeri ise Anadolu üzerindeki siyasi egemenliği kabul ettirmek için Anadolulu atalar bulmaktır (2000: 32). Bu iki kaygıya uygun olacak şekilde resmi tarih yazıcıları kendilerince önemli gördükleri bazı fragmanları bir araya getirip bütüncül bir Türk Tarih anlatısı oluşturmaya çalışmışlardır. Bütüncül bir tarih anlatısı oluşturma çabası kısa bir süre sonra Türk Tarih Kurumu (1933) ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin (1935) kurulmasıyla kurumsal bir hüviyette kazanır.

Tarih yazımının bu derece politikleştiği bir ortamda resmi tarihin anlatısını kabul etmeyenler ise kendi politik eğilimlerine uygun bir tasavvurla "alternatif" tarihler yazmaya giriştiler. Böylece Türkiye'de tarih alanı başta devlet iktidarı olmak üzere diğer siyasal hareketlerin de dahil olduğu ideolojik bir çatışma alanına dönüştü. Bu ideolojik çatışma aynı zamanda Türkiye'de tarihin popülerleşmesinde de önemli rol oynadı. Türkiye'de tarihin popülerleşmesi, tarihi bilimsel metotlarla bilginin üretildiği bir disiplin olmanın ötesinde farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerin, gazetecilerin, romancıların ve siyasetçilerin ideolojik amaçlı bilgi ürettiği bir araca dönüştürdü. Bu alanda üretilen bilginin niteliği tartışmalı olsa da tarihle ilgili konular kamuoyunun ilgisini her zaman çekmiştir. Çünkü Türkiye'de mazi tartışmalı bir alandır. Mazinin sınırları, mazinin kime ait olduğu ve mazideki mağluplar ile galiplerin bugün kiminle ilişkilendirileceği önem arz etmektedir. Bundan dolayı tarihsel kişiler ve tarihsel olaylar gündelik hayat içerisinde, oldukça güncel bir şekilde, kolayca yer bulabilmektedir.

Türkiye'de popüler kültürün en çok kullandığı malzemelerin başında ise tarih geliyor. Bu durum "toplumun kendini tarih içinde algılamasının sürekliliğini de temin" etmektedir (Özensel, 2009: 225). Tarihin bu derece gündelik hayat içerisinde yer edinmesi ve konuşulması tarihsel olayların kolay bir şekilde çarpıtılmasına da yol açtığı gibi bugünü anlama açısından da önemli bir engel oluşturmaktadır. Nitekim Nietzsche, kendi döneminde tarihin yaşamı zedeleyecek ve onu soysuzlaştıracak kadar önemsenmesini bir hastalık olarak nitelendirerek "hepimizin, kemirici, yiyip bitirici bir tarih hummasına tutulduğumuza ve en azından bu durumdan esef duymamız gerektiğini" ifade etmektedir (2010: 405). Türkiye tam da Nietzsche'nin ifade ettiği bir "tarih hummasına" tutulmuş gibi bugünkü tüm problemler bir şekilde tarihle ilişkilendirilerek tartışılmaktadır. Bugünkü halin tarihteki izdüşümünü bularak bugünü anlama çabası bir milli alışkanlığa dönüşmüştür. Böyle bir ortamda bir tarih endüstrisinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla tarihe yönelik aşırı ilgi kendi endüstrisini de yaratmış durumdadır. Popüler tarihle ilgili kitaplar en çok satılan kitaplar arasında yer alırken, tarih programları da en çok seyredilen programlar arasındadır. Tarih anlatıcıları birer pop star gibi şehir şehir gezerek konferanslar ver-

mektedirler.[3]

Türkiye'de resmi tarih toplumsal kurumlar aracılığıyla egemen bir tarih söylemi inşa etmeye çalışmış olsa dahi alternatif bir tarih söylemi inşa etmeye çalışan siyasal hareketlerin de ciddi bir düzeyde toplumun tarih algısını etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle toplumun geniş bir kesimiyle organik düzeyde ilişki içerisinde olan milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık gibi "sağ" tandanslı hareketlerin resmi tarihe karşı alternatif bir tarih söylemi inşa etmeye çalıştıkları görülmektedir. Buradaki "alternatif tarih" söyleminin bütünüyle resmi tarihle zıtlaştığını söylemek oldukça iddialı olur. Çünkü, özellikle milliyetçilik ve muhafazakârlığın belli konularda yer yer resmi tarihle örtüşen yaklaşımları olmuştur. İslamcılık ise diğer iki harekete göre resmi tarihle zıtlaşması görece daha farklı düzeyde olmuştur. Ancak tarihe yönelik ideolojik yaklaşım diğer hareketlerde olduğu gibi İslamcılıkta da baskın olmuştur. Özellikle cumhuriyet dönemi İslamcılığının Kemalistler tarafından kurgulanan tarih karşısındaki temel tutumuna bakıldığında bu tutumun karşıt bir tarih kurgulama çabası şeklinde tezahür ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de ideolojik konumlanış itibariyle birbirinden farklı olan hareketler tarihe yaklaşım konusunda, vardıkları sonuçlar farklı olsa dahi metodolojik yönelimlerinin benzerliği dikkat çekmektedir.

Bu hareketlerin tarih konusundaki yaklaşımının izlerini sürmek ve çerçevesini çizmek için dergileri incelemek önem arz etmektedir. Çünkü dergiler, Türkiye'de, uzun bir süre ideolojik söylemin ve tarihsel söylemin üreticileri olmuşlardır. Bu bağlamda İslamcı hareketlerin tarihi nasıl yorumladıklarını ve tarihe ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymak için başvurulacak kaynaklardan biri de dergilerdir. Özellikle 1950 sonrası İslamcı dergilerde tarihe çok daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bazı dergilerdeki "Tarih Köşesi" sayfasında düzenli bir şekilde önemli tarihsel olaylar hakkında bilgiler verilir. Özellikle İslam tarihi, Osmanlı tarihi veya genel olarak Türk tarihindeki önemli olaylar ve figürler anlatılır. Bu köşeler ve yazılar aynı zamanda resmi tarihle hesaplaşılan bir alan olarak kullanılır.

Bu çalışmanın amacı da İslamcı dergilerde tarihin görünümünü Tohum dergisi örneği üzerinden ortaya koymaktır. İslamcılık için Tohum dergisini önemli kılan husus derginin İmam-Hatip çevresini temsil eden dergilerin başında geliyor olmasıdır. Kuruluşundan günümüze kadar İslamcı hareketlerin insan kaynağını oluşturan en önemli kesim İmam-Hatipler olmuştur. Bundan dolayı İmam-Hatiplilerin fikri olarak beslendiği kaynaklar İslamcı düşüncenin muhtevasını anlamak açısından önem teşkil etmektedir. Ayrıca 1990 ve sonrası dönemde İslamcı siyasetin aktif yürütücülerinin çoğunlu-

3 2000'li yıllardan günümüze Türkiye'de tarihin popülerleşmesinde medyanın rolünü ele alan bir çalışma için bakınız: Ceylan, Can (2018)*SETA Analiz*, "Normalleşme Sürecinde Tarihin Popülerleşmesi ve Medya", sayı: 238, SETA Yayınları.

günun İmam-Hatip kökenli olması İmam-Hatip okullarını İslamcı hareketi anlamak açısından önemli bir olguya dönüştürmektedir.[4] Dolayısıyla Tohum dergisi vasıtasıyla inşa edilen tarih algısını çözümlemek günümüzdeki İslamcıların tarih algısını anlamak açısından da önem taşımaktadır.

2. Tohum Dergisi

Tohum dergisi, ilk olarak, İstanbul İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyeti tarafından 1963 yılında aylık olarak yayınlanmaya başlanır. Özellikle İmam-Hatip Okulları öğrencileri ve mezunları tarafından takip edilen dergi 1980'e kadar varlığını devam ettirir. Toplamda 117 sayı olarak çıkan dergi 1980 sonrasında da belli dönemlerde çıkmaya devam eder. 2016 yılından itibaren ÖNDER İmam Hatipler Derneği yayın organı olarak yeniden yayınlanmaktadır. Bu makalede derginin 1963-1980 arası sayıları dikkate alınacaktır. Çalışmayı bu dönemle sınırlandırmanın amacı Cumhuriyet dönemi İslamcı hareketin kamusal alandaki görünürlüğünün ilk defa artmaya başladığı ve İslamcılığın kitlesel bir taban oluşturmaya çalıştığı zaman dilimini oluşturmasından dolayıdır. Cumhuriyet dönemi İslamcılığının siyasal bir harekete dönüşmeye başladığı bu dönem aynı zamanda İslamcı yayıncılığın da arttığı ve etkili olmaya başladığı görülmektedir.

Tohum dergisi ilk sayısının (1963) başyazısında derginin çıkış amacını maddeler halinde açıklamaktadır. Maddelerden biri şudur: "Gençliğimizin durumu ayrı bir problem. Milli karakterini yitirsin, tarihiyle alay etsin, daima hisleri kamçılansın, akıl ve şuurunu kullanmasa da olur. Türkiyede[5] böyle bir gençlik yetiştirilmek isteniyor. Önce siyasi çıkar sonra talebelik." Bu maddeden de anlaşılacağı gibi vurgu gençliğin yetiştirilmesidir. Gençliğin durumuna ilişkin bir eleştiri var. Farklı bir gençlik yetiştirilmesi gerektiği iddiasını taşıyan dergi, tohum metaforuyla da gençliği müsait bir toprak kendisini de bu toprağa atılacak bir tohum olarak görmektedir. Derginin sloganı da "Fikre, San'ata, Ruha Tohum" olarak belirlenir.

Tohum dergisinin içeriği diğer dergilerde olduğu gibi yayınlandığı dönemin siyasal ve toplumsal koşullarından doğrudan etkilenmiştir. Derginin ideolojik söylemi dönemin ideolojik tartışmalarından bağımsız değildir. Dolayısıyla derginin içeriğinden hareketle dönemin siyasal ve ideolojik tartışmaları hakkında genel bir fikre varmak mümkün olduğu gibi İslamcıların gündemi hakkında da bir fikre varılabilir. Derginin salt bir tarih dergisi olmadığını da ifade etmek gerekir. Ancak derginin içeriğinde tarih

4 İmam hatip okullarıyla ilgili bir çalışma için bakınız: Özgür, İren (2015) İmam Hatip Okulları: İnanç, Siyaset ve Eğitim, İstanbul: Kitap Yayınevi. İmam-Hatiplilerle ilgili bir diğer çalışma için -özellikle kitabın birinci bölümü- bakınız: Özensel, Ertan. Aydemir, Mehmet Ali. (2016) *Türkiye'de İmam Hatipli Olmak: Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları*, Konya: Çizgi Kitabevi

5 Alıntılarda imla ve yazım yanlışlarına dokunulmamıştır. Olduğu gibi alıntılanmıştır.

vurgusunun dönemin pek çok dergisinde olduğu gibi belirgin olduğu da görülmektedir. Ayrıca Tohum dergisine içerik itibariyle bakıldığında birçok konuda milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı çizginin kesiştiği bir yerde konumlanmaktadır. Türkiye'de bu üç hareketi bütünüyle birbirinden ayırmak ve aralarına sınırlar çizmek çok da mümkün değildir. Birçok konuda geçişlilikler vardır. Bu geçişliliklerin en fazla kesiştiği konulardan biri ise tarih olmuştur.

Derginin sayılarında ele alınan konulara bakıldığında ahlak, din, tarih, siyaset, iktisat, dış politika, kültür, sanat, sinema, edebiyat, kitap tanıtımları, kişi tanıtımları gibi çeşitli konuları içermektedir. Yazılar genel olarak didaktik ve ahlaki niteliklidir. Düzyazıların yanında hemen hemen her sayıda çeşitli şiirler de yayımlanmaktadır. Yazıların büyük bir çoğunluğu teliftir ancak yer yer çeviri yazılara da yer verilmektedir. Çeviri metinlerin çoğunluğunun da Batı'ya yönelik eleştiri metinlerinden oluştuğu görülmektedir. Dergide bariz bir Batı eleştirisi vardır. Ancak Batılıların İslam ve Türkler hakkındaki bir kısım fikirleri -ki bunlar daha çok İslam ve Türklerin olumlu yönlerini ifade eden fikirlerdir- çeşitli vesilelerle aktarılmaktadır. Dergi yazarları Batılılardan aktarma yaparken, bu aktarmaları kendi düşüncesini destekleyici ve onaylayıcı bir kanıt olarak kullanırlar.

Derginin yazar kadrosuna bakıldığında ise bir çeşitlilik vardır. Dergi, dönemin popüler isimlerinde Necip fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Mehmet Şevki Eygi, Nuri Pakdil, Nevzat Yalçıntaş, Yücel Çakmaklı, Ahmet Kabaklı, Cahit Zarifoğlu, Münevver Ayaşlı, Sabahattin Zaim ve Bekir Topaloğlu olmak üzere çeşitli yazarlardan akademisyenlere, öğretmenlerden öğrencilere kadar birçok kişiye sayfalarını açmıştır. Derginin bazı sayıları dosya şeklinde hazırlanmıştır. Ancak dosya konusunun yanında farklı konulara da yer verilmiştir.

3. Tohum Dergisinde Tarihin Görünümü

Dönemin dergilerinde yaygın olan "tarih köşesi" Tohum dergisinin sadece ilk iki sayısında yer almaktadır. İlk iki sayıda çeşitli yabancı ve yerli düşünürlerden alıntılarla İslam medeniyetinin dünya mirasına katkısı ve İslam medeniyetinin önemli özelliklerine değinilir (Konpara, 1963: 21-22). Bunun dışında tarihle ilgili yazıların çoğunluğu belirli tarihsel olayların yıldönümleri için hazırlanan dosyalarda bulunmaktadır. Derginin tarih ile ilgili dosya konuları ise İstanbul'un Fethi, Çanakkale ve Malazgirt Zaferlerinden oluşmaktadır. Bu tarihsel olaylar dergide en çok yazı yazılan konuların başında geliyor. Dergi kapaklarında kullanılan fotoğraflara bakıldığında da en çok mezkûr tarihsel olaylara gönderme yapılmaktadır. Örneğin 20., 80. ve 102. sayılarda Fatih Sultan Mehmet, 39. ve 117. sayılarda İstanbul'un fethi, 48. ve 101. sayılarda Çanakkale zaferini, 63. sayının kapağında ise

Malazgirt zaferine ilişkin fotoğraflar kullanılmıştır. Düz yazıların yanında derginin her sayısında çeşitli şiirlere de yer verilmektedir. Bu şiirlerin bir kısmı tarihsel olayları destansı bir şekilde anlatan şiirlerden oluşmaktadır. Geçmişteki zaferlerin yanında Türk milletinin tarihteki yerinin bir istisna olarak vurgulandığı ve diğer milletlerden üstün tutulduğu şiirlerden oluşmaktadır.

Türkiye'de yukarıda da vurgulandığı gibi tarihin genellikle ideolojik çerçevede yorumlandığı görülmektedir. İdeolojik bir tarih yorumu aynı zamanda tarihe yönelik pragmatist bir yaklaşımı da öne çıkartmaktadır. Çünkü tarih politik pozisyonu güçlendiren ve gerekçelendiren bir araç olarak görülmektedir. Geçmiş hakkındaki belgeler de bu pozisyonu destekleyici bir şekilde ayıklanmakta ve yorumlanmaktadır. Böyle bir tarih yaklaşımının baskın olduğu Türkiye'de tarihin teorik bir zeminde tartışılması oldukça zordur. Tohum dergisinde tarihle ilgili yer alan makalelerin çoğunluğu belirli tarihsel olaylara odaklanmaktadır. Bu tarihsel olaylar ibret alma ve ders çıkarma amaçlı olarak anlatılmaktadır. Ayrıca dikkat çeken hususlardan biri de geçmişe yönelik sürekli bir övme ve övünme dilinin yazılara güçlü bir şekilde sirayet etmiş olmasıdır. Dolayısıyla tarih, neredeyse sadece bir "şanlı geçmiş" anlatısına dönüşmektedir.

Genellikle tarihe nasıl yaklaşılacağı ve tarihsel olanın mahiyetine ilişkin teorik bir tartışmaya girilmemektedir. Çoğunlukla tarihin ne olduğu ve "milli benlik" açısından hangi işlevi yerine getirdiği üzerinde durulmaktadır. Ancak dergide az da olsa mevcut tarih anlayışına ilişkin eleştirel bir yaklaşıma yer veren yazılar da vardır. Örnek olarak Nihad Sami Banarlı (1968:18-19) *Tarih Anlayışımız* yazısında tarih konusunda yeterli yayınların olmadığını ifade eder. Ayrıca tarih anlayışına getirdiği eleştirilerin başında ise "bazı Asya milletlerinin Türklerle akrabalığı ihtimalini, bir mübalağa sanatı ile vatan sathına yayan bir kısım tarihçilerimizin bu hünerleri de çocuk ruhlu insanlar arasında uyandırdığı geçici neş'eden sonra, zaten sarsılmış bulunan tarih kültürümüzü daha da karıştırmıştır" şeklindeki değerlendirmesidir. Buradaki değerlendirme tarihe yönelik pragmatist yaklaşımın tarih kültürüne ne derece zarar verdiğini belirterek metodolojinin önemine dikkat çeker. Makalesinde yakın tarihle ilgili çok fazla vesikanın olmasına rağmen bilgimizin çoğunluğunun hatalı olmasını da yine metodsuzluğa bağlamaktadır. Ancak bu tarz eleştiriler oldukça yüzeysel ve kısıtlı kalmaktadır.

Dergideki yazılara bakıldığında tarihin sadece geçmişin bilgisini vermesi dolayısıyla değil geçmişteki "muhteşem" hali günümüz nesillerine anlattığı ve hatırlattığı için önem verilmektedir. Bundan dolayı tarih öğretimi de önemsenmektedir. Ancak mevcut tarih öğretiminin problemli olduğu da ifade edilmektedir. Buradaki problem tarihin nasıl öğretildiğinden zi-

yade öğretilen tarihin içeriği üzerinde durulmaktadır. Geçmişin yeterince öğretilmediği, Türk tarihine yeterince yer verilmediği bunun yerine başka uygarlıklara ait tarihe çok fazla yer verildiği yönünde bir eleştiri söz konusudur. Yazarlardan birinin değerlendirmesi şu şekildedir:

> *"Tarih okuyacak, ibretle şahit olacak ki yüzlerce seneden beri öz yurdunu istila edemeyen düşman bir başka yolla emeline muvaffak olmuştur. Türk tarihi diye öğretilen nedir? Hun, Uygur, Göktürk, Karahan, Selçuklu tarihi diye okutulan şey ne kadardır? Yabancı Türk ismini barbar sıfatı ile birlikte adi emeller uğruna harcarken, Türkçe tarih kitabında Yunan, Latin, eski Mısır medeniyetleri için ayrılan yüzlerce sahife neyi öğretmeyi hedef tutmuştur?" (Tulum, 1965:16-17).*

Resmi ideolojiyi eleştiren kesimlerin en çok vurguladıkları noktalardan biri de Kemalizm'in geçmişe yönelik tavrı olmuştur. Kemalizm yeni toplum tasarlarken geçmişin kurumsal mirasını değiştirmek, gerektiğinde kaldırmak gibi zaman zaman radikal bir tutum benimsemiştir. Dolayısıyla geçmişe yönelik bu eleştirel yaklaşım, geçmişi önemseyen Tohum dergisi için Türk toplumunu benliğinden uzaklaştırmanın "en sinsi yolu" olarak değerlendirilmektedir. Benliğinden uzaklaşan bir millet başkalarının tesirine kolayca gireceği ifade edilmektedir (Aytekin, 1972:9). Türk toplumunun benliğini kaybetmemesi ve geçmişine yabancılaşmaması için kendi tarihinden haberdar milli gayeleri kavratacak bir müfredatın gerekliliği aşağıdaki paragrafta da yoğun bir şekilde vurgulanmaktadır.

> *"Bu mübarek topraklarda dedelerimizin medeniyetinin milli tarih abidelerini yıkılmaya terkedip bizden önceki çağlardan kalma eserlerin bakımına itina gösterip milli anane ve geleneklerimize set çekip Yunan, Roman ve Hristiyan çağı propagandası yapan Efes, Truva festivalleri düzenleyerek Anadoludaki Müslüman Türk medeniyeti gölgelendiği gibi milli tarih görüşümüz de ilk ve orta öğretimden itibaren esaslı olarak öğretilmediğinden birtakım menfaat zümreleri olan gayrı milli sol basın ve yazarlarının telkin ettiği yanlış bilgilere sahip olan aydın ve gençlik zümresi tarihine düşman oluyor" (Salalı, 1970:23).*

Tohum dergisinin hedef kitlesini gençler oluşturmaktadır. Dergide tarihi olaylar anlatılırken çoğunlukla gençlerin bu olaylardan ders alması gerektiğine ilişkin baskın bir retorik kullanılmaktadır. Terbiye edici bir üslup şeklinde tarih anlatılmaktadır. Tarihin, özellikle "milli tarih"in gençlere anlatılması gerektiği sık sık vurgulanmaktadır. Kemalist tarih yazımı, Türk tarihi ile Batı tarihi arasında yakın bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Batılılaşmayı öncelikli bir hedef olarak kabul eden Kemalistlerin bu saikle Batı medeniyetinin öncül kabul ettiği Yunan ve Roma medeniyetlerini coğrafi gerekçelerle sahiplendikleri görülmektedir. Tarih öğretimine de yansıyan bu durum ideolojik olarak Batı karşıtı olan kesimleri rahatsız etmiştir. Yukarıdaki

alıntı da bu rahatsızlığı ifade etmektedir. Kemalistlerin "Anadolucu tarih" yaklaşımına karşı burada "milli tarih" tezi savunulmaktadır. Bu bağlamda tarihin öğrenilmesi son derece önem arz etmektedir. Nitekim başka bir makalede tarih bir "hafıza" olarak nitelendirilmekte, milletlerin halihazırdaki durumlarını en iyi şekilde ortaya koymak için tarihteki tecrübelerden istifade edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır.

"Tarih ne söylendiği gibi geçmişteki hadiseleri yer ve zaman göstererek hikaye etme; ne de hadiseleri birbiri ardından sıralamam ilmidir. O milletler için dinmeyen, sürekli bir hafıza, ölmez bir tecrübe ve eskimeyen misaller hazinesidir. Milletler hayat safhasında yerlerini en iyi şekilde tayin etmek için geçmişlerine bakmak, o uzun tecrübe devirlerinden istifade etmek mecburiyetindedirler" (Mengüçoğlu, 1971:38).

Dergide tarihle ilgili yazıların bir kısmı güncel gelişmelerin tarihsel arka planının yorumlanmasından oluşmaktadır. Özellikle, 1960'lı ve 70'li yıllarda Kıbrıs meselesi dolayısıyla gerilen Türk-Yunan ilişkilerini tarihsel bir perspektifle değerlendiren yazılar öne çıkmaktadır. Derginin ilk dönem sayılarında sık sık Yunan düşmanlığından bahsedilir. Yunanlıların Anadolu topraklarında gözü olduğu vurgusu öne çıkartılır. Genellikle tarihsel olaylardan örnekler verilerek "Yunanlıların ihaneti" (Nomer, 1964) çerçevesinde ilişkiler değerlendirilmektedir. Aynı dönemde NATO üyesi olan Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri de oldukça gerilimlidir. Türk-Yunan ilişkilerinde olduğu gibi Türk-Rus ilişkilerinin de "Moskof"un her fırsatta Türk düşmanlığı güttüğü ifade edilerek yorumlanmaktadır (Mısıroğlu, 1969). Dolayısıyla bugünkü düşmanlıkların tarihten gelen bir düşmanlık olduğu ve bu düşmanlığın süreklilik taşıdığı sonucu çıkartılarak okuyucuya mesaj verilmektedir.

Cumhuriyet dönemi ile ilgili olaylara neredeyse doğrudan hiç yer verilmez. Özellikle Kemalist tarih yazımının üzerinde önemle durduğu Kurtuluş savaşıyla ilgili doğrudan herhangi bir yazı yer almamaktadır. Yalnız 30 Ağustos ile ilgili olarak derginin 104. sayısında bir makale yayınlanır. Makale, çoğunlukla 30 Ağustos'un kazanılmasındaki dinsel motivasyonun önemi üzerinde durur (Çelikkaya, 1977:35-36). Dergide yakın tarih ile ilgili yazıların çıkmamasının nedeni dergi çevresinin asıl ilgisinin cumhuriyet dönemi değil de Osmanlı ve Türk-İslam tarihinin oluşturuyor olmasıdır. Ayrıca Cumhuriyetin ilk dönemine yönelik İslamcıların şüpheci ve eleştirel yaklaşımından olsa gerek bu dönemdeki tarihsel olaylar önemsenmez. 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi Kemalistlerin son derece önem verdiği ve kurucu bir anlam atfettiği tarihlere neredeyse hiç değinilmez. Yalnızca derginin 81. sayısı 50.yıl dolayısıyla Cumhuriyet özel sayısı olarak yayınlanır. Bu sayıda, yakın tarihe değinmeden 50 yılda Türkiye'nin geçirdiği siyasal ve toplumsal değişimi yüzeysel bir şekilde değerlendiren yazılar bulunur.

4. "Şanlı Geçmiş"in İzinde

Dergideki yazılara bakıldığında en çok önemsenen tarihsel dönem Türklerin Müslüman olduktan sonraki dönemdir. Özellikle Osmanlı ve Selçuklu tarihine yönelik artan bir ilgi söz konusudur. Endülüs tarihi ve özellikle Endülüs'ün Müslümanların elinden çıkışına ilişkin birkaç yazı (Konrapa, 1964:35-38) ve başta peygamber olmak üzere önemli kişilerin hayatlarından kesitler anlatmanın dışında Türklerin dahil olmadığı İslam tarihiyle ilgili müstakil bir yazı olmadığı gibi aynı şekilde İslam öncesi Türk tarihiyle ilgili müstakil yazılar da yoktur. Ancak Türklerin tarihteki konumuna değinen birçok yazıda İslam öncesi Türk tarihine de olumlu bir şekilde yaklaşılmakta, kısa atıflar yapılmakta ve sahiplenilmektedir[6]. Bunun yanında dergideki tarih yazılarının üzerinde durduğu esas nokta İslam ile Türkler arasında kopmaz bir bağın olduğunu baskın bir şekilde açıklamaya çalışmasıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda Kemalist tarih yazımına bir eleştiridir. Çünkü Kemalist tarih yazımı, Türk tarihinin İslam tarihi ile sınırlandırılmasına karşı çıktığı gibi İslam tarihi ile olan ilişkisini de görmezlikten gelir. Tohum dergisinde ise bunun aksine İslam tarihi ile Türk tarihi arasında yakın bir ilişki kurulur.

Tohum dergisindeki tarih yazılarında yoğun bir şekilde milli kimlik vurgusu öne çıkmaktadır. Milli kimliğin bileşeni olarak ise İslam ve Türklük birlikte kabul edilir. Kemalist tarih yazımından en radikal düzeydeki farklılığın bu olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü Kemalistlerde de bir milli kimlik vurgusu vardı ancak İslam bir bileşen olarak kabul edilmiyordu. 1970'li yıllarda İslam'ı Türk kimliğinin bir bileşeni olarak kabul eden ve daha sonraları "Türk-İslam Sentezi" olarak nitelendirilecek olan yeni bir yaklaşım popülerleşmekteydi. 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı'nın savunduğu bu yaklaşıma göre Türklük ile İslam arasında bir çatışmanın olmadığı, tam tersine bir uyum olduğunu, Türklerin İslam'ın yayılmasında ve korunmasında öncü bir rol oynadığı, İslam'ın ise Türklerin bozulmasını ve benliklerinden uzaklaşmasını engelleyen bir unsur olduğu kabul edilmektedir (Dursun, 2004; Kafesoğlu, 2018). Tohum dergisinde de bu tarih söyleminin belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir.

Türk-İslam sentezini savunan yazılarda İslamiyet ile Türklük arasında kutsal bir bağ kurulmaktadır. İbrahim Yayla (1963) *İslamiyet ve Türkler* makalesinde, "sizden kim Allah'ın dininden dönerse Allah onların yerine öyle bir toplum getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever" mealindeki Kuran ayetine dayanarak Allah'ın Arapların yerine Türkleri İslam'a hizmet etmek için getirdiğini ifade eder. Böylece Türklere ilahi bir misyon yüklenilmektedir. Bu yorum Türklere sadece ilahi bir misyon yüklemenin

6 Konuyla ilgili örnek bir yazı için bakınız: Ateşoğlu, Mehmet. (1964) "Türk Hamâset Ruhu", *Tohum*, sayı: 12.

ötesinde Türklerin İslam ile tanıştıktan sonraki tarihlerinin de bu ilahi misyon doğrultusunda devam ettiğine ilişkin bir yaklaşımı da üretmektedir. Nitekim başka bir makalede "Osmanlı imparatorluğu, hiçbir "İzm"in ulaşamayacağı ve geçmişte de hiçbir devletin tahakkuk ettirmediği bir nizama sahipti. Haklının en kuvvetli, haksızın en zayıf olduğu bu devlette kan sadece 'cihad-ı fi sebilillah' için dökülürdü" (İslamoğlu, 1973: 26) şeklindeki ifade ile Osmanlı'nın ilahi misyonu kusursuz bir şekilde devam ettirdiği belirtilmektedir. Böylece Türk-İslam tarihi tanrının inayetinin bir tezahürü ve tarihin kutsal bir kesiti olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca Türklük ile İslamiyet birbirini tamamlayan ve birinin eksikliği diğerinin yok olmasıyla sonuçlanabilecek şekilde aralarında bir ilişki kurulmaktadır. Derginin 31.sayısındaki *Din ve Milliyet* makalesinde bir çok milletin Türk'ü tarihten silmek için uğraştıkları, çünkü biliyorlar ki "eğer Türklüğü yok ederlerse İslamiyet zayıflayacak İslamiyet'i kaldırmağa muvaffak olurlarsa Türk'lük yok olacaktır" (Üçer,1967:19) şeklinde yorumlanmaktadır. Görüldüğü gibi Türklük ile İslam arasındaki bağ oldukça kuvvetli bir şekilde dergide yer bulmaktadır. Bu bağ özellikle Malazgirt zaferi, İstanbul'un fethi ve Çanakkale zaferi örnekleri üzerinden birçok sayıda benzer temalarla somutlaştırılmaktadır. Malazgirt zaferiyle birlikte Anadolu'nun bir Türk ve Müslüman yurduna dönüşmesinde Türklük ve İslam inancının birlikte rol oynadıkları da sürekli tekrar edilmektedir (Turan, 1971: Mengüçoğlu, 1971: Sandıkçı, 1971). İstanbul'un fethi de benzer şekilde bir retorikle hatırlatılmaktadır. Derginin 20. sayısının dosya konusu İstanbul'un fethidir. Bu sayıda fetihle ilgili yazılardan birinde "denilebilir ki İstanbul fethi, Oğuz Hanla, Hz. Muhammed'in müşterek hedefi, Türk kanıyla İslam imanının birleşmesinden doğan büyük kudretin eseridir" (Banarlı, 1965: 7) ifadeleri kullanılmaktadır. Yine Çanakkale zaferi de İslam dünyasını işgal etmeye çalışan Batı'ya karşı bir zafer olarak sıkça yer almaktadır.

Osmanlı tarihi özellikle ilgi duyulan bir alandır. Cumhuriyet dönemi politikalarına muhalif olan kesimlerin en hassas olduğu konuların başında Osmanlı geliyor. Çünkü Osmanlı'nın Kemalistler tarafından neredeyse yok sayıldığına yönelik bir tepki sözkonusudur. Bundan dolayı, dergide sürekli Osmanlı'nın ne derece güçlü olduğu, büyük bir coğrafyaya hükmettiği, farklı din, dil ve etnik toplulukları bünyesinde barındırdığı üzerinde durulmaktadır. Osmanlı ile ilgili olarak ideal bir toplum ve devlet tablosu çizilmektedir. Farklılıkların adil bir şekilde bir arada yaşadığı bir hoşgörü devleti resmedilerek bugünkü toplumsal ve siyasal sorunların olmadığı ideal bir düzen anlatılmaktadır.

Yazıların didaktik bir dili var ve bu yazılarda geçmişini unuttuğu ve bundan dolayı farklı ideolojilere savrulduğu iddia edilen gençlere hitap edilmektedir. Gençlere Türk ve Müslüman olmanın gururunu taşımaları

için tarihten çeşitli örnekler verilmektedir. Bugünkü ideolojilere, özellikle komünizme karşı geçmiş bir sığınak olarak gençlerin önüne konulmaktadır. Atalarının Türk ve Müslümanlık sayesinde dünyaya hükmettikleri, adaletli bir düzen kurdukları hatırlatılarak başka ideolojilere yönelmemeleri yönünde ikazlar yapılmaktadır. Yazılardaki "İslam medeniyeti" veya "Türk-İslam medeniyeti" vurgusu etrafında savunmacı bir dilin baskın olduğunu söylemek mümkündür. Bu dil hem Batı'ya hem de komünizme yönelik alternatif "milli ve manevi" hassasiyetler taşıyan bir ideoloji üretmek için tarihten beslenmeye çalışmaktadır. Böylece Tohum dergisinde tarih olabildiğince dönemin koşulları içinde politize edilmiş bir bilgi kaynağına dönüşür.

Sonuç

Tohum dergisi hedef kitle olarak gençleri seçtiğinden dolayı, derginin içeriğinin de bu husus dikkate alınarak düzenlendiği görülmektedir. Tarihe yönelik ilgisi de yayın politikasıyla uyuşacak şekilde genç kitleyi ideolojik olarak yönlendirme amaçlıdır. Dergide tarihsel olaylar anlatılırken daha çok savunmacı bir refleks belirgindir ve ayrıca yazılar yeni bilgilerden ziyade anonim bilgiler içeren metinlerden oluşmaktadır. Yazılar, araştırmaya dayalı olmadığı gibi ciddi kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmadığı da çok açık. Kaynaklara ve anlatılagelmiş tarihi hikâyelerin gerçekliğini sorgulama gereği duyulmaz. Yazarlar, tarihsel olayları anlatırken bir nakilci olarak değil de bizatihi olayın içindeymiş gibi coşkulu bir şekilde anlatmayı tercih ederler. Sadece olumlu olarak görülen tarihsel olaylara yer verilmekte, tüm tarihin bu çizgide akıp bugüne geldiği yönünde bir algı oluşturulmaktadır. Genellikle aktüel mesajlar vermeyi ihmal etmeyen, tarihi de bu aktüel mesajı inandırıcı kılmak için kullanan ideolojik bir dergi vasfı belirleyici olmaktadır. Zaten derginin iddiasıyla da uygun bir eğilimdir.

Tarihe nesnel yaklaşım kaygısı aranmaksızın hem İslam tarihi hem de Türk tarihi sahiplenilmekte ve övülmektedir. Aksi bir yaklaşım geçmişi bilmemek, geçmişle alay etmek veya geçmişe küfür etmek şeklinde nitelendirilmektedir. Özellikle Osmanlı tarihine ilişkin farklı yaklaşımlar Batılıların Türkü geçmişinden kopartmak için uydurduğu yalanlar ve çarpıtmalar olduğu sık sık iddia edilmektedir. Ayrıca bariz bir şekilde aşırıya kaçan yüceltme dilinin arkasında, Aktay'ın (2013:279) ifade ettiği gibi "yüceltilmiş bir geçmiş bugünün yozlaşmış toplumsal pratiklerini büyük avuntularla örtbas etme" işlevini de yerine getiriyor olabilir. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde tarihe bu derece önem verilmesinin ve yüceltilmiş bir geçmiş anlatısının bir nedeni de Batı karşısında siyasal ve ekonomik açıdan acze düşme durumunu kabullenememenin doğurduğu psikolojik etkenin rolüne bağlanabilir. Tarihe, tarih üstü bir nitelik atfederek tüm tarihsel

olayların neden-sonuç ilişkisini açığa çıkartan ve netleştiren bir perspektif ortaya çıkmaktadır. Tarihin öznesi olarak sunulan "Türk milleti" ise ontolojik önceliği ile diğer milletlerden üstün bir şekilde konumlandırılmaktadır. Diğer taraftan Türk-İslam sentezi güçlü bir söylem olarak dergide yer bulmaktadır. Bu söylem, aynı dönemde Tohum dergisinin yanı sıra diğer İslamcı ve genel olarak sağ dergilerde de öne çıkan temadır. Kemalistlerin tarih yazımına alternatif bir tarih yazımı olarak öne çıksa da en nihayetinde Kemalist tarih anlatısını revize eden bir anlatıya dönüştü. Ayrıca metodolojik açıdan her iki yaklaşım arasında bariz bir farklılık olmadığını da belirtmek gerekir.

Kaynaklar

Aktay, Y. (2013:279) *Tarih Bozumu: Tarih Sosyolojisi Denemeleri*, İstanbul: Açılım Kitap.

Ateşoğlu, M. (1964) "Türk Hamâset Ruhu", *Tohum*, sayı: 12, s.11-14.

Aytekin, K. (1972) "Unutulan Çanakkale" *Tohum*, sayı 68.

Banarlı, N. S. (1965) "29 Mayıs'ın Ehemmiyeti", *Tohum*, sayı: 20.

Banarlı, N. S. (1968) "Tarih Anlayışımız", *Tohum*, sayı: 33, s.18-19.

Berger, S. (1999) *Writing National Histories: Western Europe Since 1800*, Londra: Routledge.

Ceylan, C. (2018) *SETA Analiz*, "Normalleşme Sürecinde Tarihin Popülerleşmesi ve Medya", sayı: 238, Ankara: SETA Yayınları.

Copeaux, É. (2000) *Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine: Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993)*, çev: Ali Berktay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Dursun, Ç. (2004) "Türk- İslam Sentezi İdeoloji ve Öznesi", *Doğu Batı*, sayı 25, s. 59- 82.

İslâmoğlu, Y. (1973) "50. Yıla Kadar", *Tohum*, sayı 81.

Kafesoğlu, İ. (2018) *Türk İslam Sentezi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Konrapa, M. Z. (1964) "Endülüs Tarihine Kısa Bir Bakış", *Tohum*, sayı: 14, s. 35-38.

Konpara, M. Z. (1963) "İslam medeniyeti", *Tohum*, sayı:1-2.

Mengüçoğlu, M. S. (1971) "Tarih ve Biz", *Tohum*, Sayı:63.

Mısıroğlu, K. (1969) "Türk - Rus Münasebetlerinin Hususiyetleri" *Tohum*, sayı: 40, s.15-17.

Nietzsche, F. (2010) "Zamana Uymayan Düşünceler", çev: Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap.

Nomer, K. (1964) "Patrikhane", *Tohum*, sayı 14, s.10-11.

Özensel, E. Aydemir, M. A. (2016) *Türkiye'de İmam Hatipli Olmak: Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları*, Konya: Çizgi Kitabevi

Özensel, E. (2009) "Popüler Kültürde Tarih Algıları" *Tarih Sosyolojisi*, (der.: Rama-

zan Yelken) Ankara: Vadi Yayınları.

Özgür, İ. (2015) *İmam Hatip Okulları: İnanç, Siyaset ve Eğitim*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Özlem, D. (2010) *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap.

Salalı, S. S. (1970) "Millî Tarih Zaafı", *Tohum*, sayı: 52, s.23.

Sandıkçı, K. (1971) "Sultan Alp Arslan", *Tohum*, sayı: 63, s.40-43.

Tulum, A. M. (1965) "Gençlik Buhranının Gerçek Sebepleri", *Tohum*, sayı: 23, s.16-17.

Turan, O. (1971) "Malazgirt Zaferi ve Anadolu'da Türk Destanı", *Tohum*, sayı: 63, s.5-20.

Üçer, S. S. (1967) "Din ve Milliyet" *Tohum*, sayı:31.

Yayla, İ. (1963) "İslamiyet ve Türkler", *Tohum*, sayı:1.